

Den demokratiske kapitalisme lever på lånt tid

I de sidste 30 år har løbske finansmarkeder og politikere forsøgt at lappe på den demokratiske kapitalismes grundlæggende skævheder. Men med eurokrisen er finansmarkederne på vej til at sejre over demokratiet, siger den tyske professor Wolfgang Streeck

I princippet burde statens hensyn til dens borgere veje tungere end hensynet til kreditorerne. Men for tiden agerer vi omvendt, siger Wolfgang Streeck.

 J. Bauer

 6. juli 2013

Eurokrisen markerer begyndelsen til enden for den demokratiske kapitalisme, som siden Anden Verdenskrigs afslutning har skaffet de europæiske befolkninger fremgang, vækst og velstand.

Mens forgældede stater med flere lån forsøger at udskyde en omfattende krise, der bunder i en hidtil uløst konflikt mellem kapital og lønmodtagere, tilraner finansmarkederne sig i stigende grad magten over de demokratiske institutioner. Den aktuelle krise er ikke blot en økonomisk krise, den er i lige så høj grad en demokratisk krise.

»Det handler om intet mindre end problemet med offentlig regering og kollektiv styring af den globaliserede og finansbaserede turbokapitalisme«, siger sociologen og økonomen Wolfgang Streeck, der i sin seneste bog *Gekaufte Zeit. Die vertagte Krise des demokratischen Kapitalismus* foretager en alarmerende og radikal analyse af den aktuelle europæiske krise.

»Den akutte krise kan måske løses«, siger Streeck til Information, men »de strukturelle problemer vil bestå, og det eneste, vi kan tilbyde de fattigere lande til at løse dem, er den neolibérale hestekur, som vi ikke ved, om de kan overleve, og slet ikke ved om overhovedet fungerer.«

Købt tid

Gekaufte Zeit er en dystre diagnose af krisens strukturelle problemer, som ligger til grund for finansmarkedernes tiltagende svækkelse af det europæiske demokrati. I horisonten lurer ifølge Streeck et systemkollaps, der siden 1970'erne igen og igen er blevet udsat, fordi de vestlige stater på lånt – eller med Streecks ord »købt« – tid har forsøgt at dække over grundlæggende uligheder og manglende omfordeling med stadig større statslige lån, der i sidste ende kun kommer private investorer til gavn.

»I princippet burde en stats hensyn til sine borgere veje tungere end hensynet til statens kreditorer. For tiden gør vi alt, hvad vi kan for at vende denne prioritering på hovedet hos de stater, der ikke længere kan tilbagebetale de billige lån, som de har fået smidt i nakken. I stedet for at skære i finansmarkedernes overskud, skærer vi i pensionen. Vi gør det for at redde 'vores' banker, sådan at de bliver reddet af de græske pensionister i stedet for af vores skatteydere«, siger Wolfgang Streeck, der som professor ved Max-Planck-Institutet for samfundsforskning i Köln er et velrespekteret navn i den tyske EU-debat.

»For det andet gør vi det, fordi hvis kun en enkelt stat udsætter sine kreditorer for et 'haircut', så stiger refinansieringsomkostningerne på kapitalmarkedet for samtlige stater, for de er jo næsten alle dybt forgældede. I stedet for at optage nye lån ville staterne være nødt til at hæve deres skatter, hvilket jo grundlæggende ville være fornuftigt«, siger Streeck og peger på staternes interne konkurrence om at sænke skatterne for at tiltrække private investorer som endnu et problem.

Bag lukkede bankdøre

Streeck ser netop den europæiske krise som den seneste runde i en endnu uafsluttet kamp mellem kapitalbesiddere og lønmodtagere. Historisk har den demokratiske kapitalisme, der ifølge Streecks definitioner strækker sig fra Anden Verdenskrigs afslutning og frem til 1970'erne, sikret en vis grad af omfordeling som følge af periodens historisk unikke vækstrater.

I efterkrigstiden kunne kapitalismens ulighedsskabende effekter i nogen grad begænses af demokratiske tiltag. Lønmodtagernes krav om social sikring, moderat økonomisk fremgang og arbejdstagerrettigheder kunne efterkommes af staten, der i store stræk finansierede det med de skatteindtægter, som kapitalbesiddere i nogen grad var villig til at betale.

»I de sidste to årtier er virksomheds- og indkomstskatterne blevet sænket overalt i et såkaldt 'skattekapløb'«, siger Streeck og peger på, at politikerne hverken har magt eller agt til at beskatte de mest magtfulde investorer

»Globaliseringen – samt interesserne hos dem, der hellere vil beholde deres kapital og låne dem til staten i stedet for at lade den beskatte – står i vejen,« siger Streeck

Efter den demokratiske kapitalismes guldalder fulgte i 1970'erne en periode med udbredt inflation, samt stadigt mere forgældede stater. De europæiske stater reagerede på stagnation og recession med tiltag, der i finanssektorens interesse sikrede valuta- og prisstabilitet, eller med forsøg på at genetablere tidligere tiders vækstrater ved at acceptere inflation. Men inflation, statslån og deregulering af de private kreditmarkeder har ifølge Streeck kun haft effekt som midlertidige tiltag,

der medførte kunstig værdiskabelse og skubbede gældsbyrden ud i fremtiden og dermed kun udsatte en stadigt voksende krise.

Det var ifølge Streeck samme forhold, der gjorde sig gældende, da sydeuropæiske lande med haltende økonomier trods alle advarsler blev optaget i valutafællesskabet.

»I 2000 kunne enhver se, hvordan de sydeuropæiske lande, både stater, banker og virksomheder, begyndte at suge billige lån til sig – ofte med negative rentesatser – som pengemænd velvilligt stillede til rådighed for dem, fordi de havde grunde til at tro, at Nordeuropa, uanset Maastricht-traktatens *no bailout*-klausul, i tvivlstilfælde ville kunne blive overtalte til at gribe ind«, siger Streeck.

I dag har vi en tredobbelt krise, en realøkonomisk krise, en bankkrise og en gældskrise. Som kulmination på denne udvikling udøver finansmarkederne i dag direkte (og udemokratisk) indflydelse på den førte politik. Den aktuelle krisepolitik viderefører tidligere tiders mønstre, mener Streeck, når den europæiske og amerikanske centralbank hinsides parlamentarisk kontrol pumper flere penge ind i de kriseramte økonomier.

»Det sker indirekte bag lukkede bankdøre, når den europæiske centralbank giver billige kreditter til banker, der køber statsobligationer og med gevinst sælger dem tilbage til centralbanken«, siger Streeck.

Konsolideringsstaten

Et afgørende problem er ifølge Streeck netop det politiske systems voksende magtesløshed over for finanssektoren. Spekulanter og investorer er i stigende grad i stand til at trække kapital ud af de lande, hvor der presses på for større omfordeling, og placere dem i lande, der i højere grad tilgodeser finanssektorens krav.

Det er en udvikling, som med Streecks ord har erstattet 'statsborgernes' interesser med 'markedsborgernes' (læs: finanssektorens) interesser. Streeck betegner derfor sparepolitikens endelige mål som en »konsolideringsstat«, der først og fremmest sigter på at overbevise de private investorer om, at nationalstaterne i sidste ende kan betale dem tilbage, mens borgernes interesser ikke længere spiller en afgørende rolle for det etablerede politiske system.

Ifølge Streeck tager den politiske mainstream i Europa således også afgørende fejl, når de ser den hovedliggende årsag til gældskrisen i en svulmende socialstat, der har vokset sig så stor, at offentlige udgifter ikke længere står mål med indtægter. Diagnosen stemmer ikke, mener Streeck, for hvis socialstaten, der i princippet fungerer via omfordeling mellem rig og fattig, skulle være udvidet hinsides det rimelige, så skulle omfordelingen også have fulgt trop. Men det er netop ikke tilfældet, skriver Streeck i *Gekaufte Zeit* og peger blandt andet på, at indkomstforskellene mellem samfundets top og bund har udvidet sig løbende i Vesteuropa løbet af de sidste 30 år. Samtidig er staterne havnet i et kapløb, der handler om at tiltrække kapital med sænkede virksomhedsskatter.

Som udgangspunkt kunne EU ifølge Streeck have været den bremseklods, der modvirkede den økonomiske liberalisering af de vesteuropæiske nationalstater. Men unionen har i stedet arbejdet for en ubegrænset udvidelse af markedsøkonomien, hvor introduktionen af den fælles valuta blev en naturlig byggesten i tilblivelsen af et økonomisk regime uden demokratisk grundlag.

»Euroen tvang lande i den europæiske periferi med en blød valuta ind under et hårdt valutaregime. Derefter havde de førstnævnte lande brug for store pengemængder udefra, hvis de ikke hele tiden skulle hinke bagefter. Men det kunne og kan ikke finansieres med nordeuropæiske skattemidler. Og derfor var man dengang glad for, at valutaunionen skaffede de sydlige lande adgang til de internationale kreditmarkeder på væsentligt forbedrede betingelser. Så fik de også råd til tyske eksportprodukter.«

Som modgift til de globale finansmarkeders angreb på staternes demokratiske suverænitet anbefaler Streeck oprettelsen af nye institutioner, »der atter kan bringe markedet under social kontrol«. Modstanden skal komme fra »de tilbageværende rester af nationalstaten«. Men hvordan kan en afmægtig nationalstat effektivt sætte sig til at modstå de globale finansmarkeder?

Købt tid

»I første omgang taler jeg kun om nødtiltag – om folkeopstanden på Cypern, der forhindrede, at banksaneringen blev betalt af småsparerne, om de italienske valg, hvor EU's gældsinddriver Mario Monti blev sendt hjem; om tilsynkomsten af et græsk venstreparti, som har ført til, at betingelserne for den græske 'redning' i det mindste er blevet en smule bedre, om Los Indignados i Spanien og Occupy-bevægelsen i USA, og også om den tyske forfatningsdomstol, som trods kritik fra 'Europa-tilhængere' har sørget for, at parlament og offentlighed i det mindste får lov at kende konturerne af, hvordan redningsmekanismerne skal fungere. Om de lovpligtige folkeafstemninger i nogle lande, når de europæiske traktater skal ændres«

Streeck afviser, at der er tale om forældede institutioner. »Alle nationale institutioner, der alle er blevet kaldt forældede og endda irrationelle. Men uden dem ville vi være hjælpeløst udleveret til teknokraterne i Bruxelles og deres forbundsfæller i finansindustrien. De institutioner skal forsvares med næb og kløer, for i dag har vi desværre ikke noget bedre.«